

E D I C E
O S U D Y

Josef Svoboda

Tři inkarnace

E D I C E
O S U D Y
-2-

RADI\$ERVIS

E D I C E
O S U D Y
?

Josef
Svoboda
Tři inkarnace

RADIOSERVIS

TŘI INKARNACE

Vzpomínky skauta, vězně komunistických
kriminálů a arktického ekologa
Josefa Svobody

Připravil Miloš Doležal

Kniha vznikla za podpory Nadace Český literární fond

**Věnuji všem Leopoldovským,
zvláště mučedníku otci Adolfu Kajprovi, S. J.**

Předmluva aneb Vrstvy zrna

Kniha Josefa Svobody *Tři inkarnace* je autobiografickou výpovědí o osudech a životních peripetiích brněnského biologa, který polovinu života prožil v bouřlivých turbulencích Československa třicátých až šedesátých let minulého století. Pro druhou polovinu svého žití však zvolil bezpečný ráj nového domova v Kanadě. Jeho přebývání na obou kontinentech nebylo jednoduchou životní poutí, cesta ho vedla i osudovými stezkami, kde malé vybočení mohlo mít nenávratné následky. Autor své kontrastní životní etapy, ať již v jáchymovském gulagu, nebo na ledovcových krách Arktidy, proto shrnuje pod název *Tři inkarnace*, které byly skutečným převtělením. Popisuje nejen „vnější kulisy“, ale i dramatické děje na různých jevištích svého života: mládí ve skautské družině a při studiích v Brně, mužný věk ve vězení a na nucených pracích v uranových dolech a tok své existence završuje jako biolog v úctyhodném společenství torontské univerzity.

Ani zde se neodehrávalo jeho působení podle běžných představ o profesorech v posluchárnách a laboratořích, nýbrž spočívalo vesměs v osamělé práci při výzkumech na drsném okraji životních podmínek pro rostliny i živočichy, kde je příroda nemilosrdná i vůči lidem – daleko za severním polárním kruhem. Posluchárnou i laboratoří mu byla tundra, fjordy a ledovcové kulisy Arktidy, kterou s ním za třicet let prošlo více než pět desítek studentů.

Jak ale lze výpověď o tak protichůdných situacích a režimech vtěsnat do jediné knihy? Prožít extrémní výkyvy života se ctí a bez duševní úhony lze jen s pevným duchovním zakotvením. Také tato výpověď prosvítá textem. Tu hlouběji, tu ji tušíme jen „podpovrchově“. Svoboda je botanik, použijme proto alegorii obilného zrnka:

Vnější vrstvě – lákavému a zřetelnému „osemení“ – odpovídají důkladně zpracované cestopisné reálie dálného Severu, ale předcházejí jim i reálie jáchymovských dolů a režimu věznic a jejich osazenstva. Zde autor jen okrajově zmiňuje dozorce a jejich projevy, ale o to více vzpomíná na vzácné osobnosti, s nimiž věznění sdílel a které přispěly k dotvoření jeho křesťanského životního názoru.

Hlubší vrstva zrnka – „oplodí“ – je zásobárnou utajené energie pro pozdější vyklíčení a růst nového jedince. I tady jsou autorovy duševní fondy ukryty, aby byly k dispozici při útrapách i při rozdávání naděje spoluvězňům. Vznikají často ve vězeňských samotkách. Vracejí se vzpomínky na přátele, kteří mu byli posilou v době věznění, ale přetrvávají i v pozdějším svobodném životě.

Nejhlubší vrstva zrnka je „živý klíček“, v němž jsou všechny vlastnosti pro budoucí život. Má vzrostný vrchol, který směřuje vzhůru a je alegorií autorovy duše, jež rovněž směřuje vzhůru, k pokoře před Tvůrcem a k věčnosti, a je zároveň odkazem pro další generaci.

Pokud si knihu zvolí čtenář cestopisů, nebude zklamán. Dostane se mu nejen popisu krajiny, jejího klimatu a oživení, ale i vysvětlení příčin a podivuhodných adaptací, kterými příroda na samém okraji života disponuje. Hlubavý čtenář jde až za oponu přírody: neopustí ho obdiv, jak udatně bojují rostliny po staletí o existenci na pomezí biologických možností, v půlroční tmě a mrazu, a připravují tak půdu pro pokračování životního řetězce od prvoků k lednímu medvědovi. Ani antropolog a etnograf zde nevyjde naprázdno. Čtenáře nemine hluboký obdiv k poznání harmonizace přírody i v takto okrajových podmínkách i k těsným, ale labilním a snadno porušitelným vztahům mezi přírodními ději i původními obyvateli. His-

torie a život Inuitů i jejich zrychlující se asimilace se současnou civilizací je jedinečným, ale i rozporuplným svědectvím neúprosné moci techniky a obchodu.

Dokumentační hodnota knihy pro zaznamenání osudu jednoho z mnohých emigrantů na pozadí novodobé historie je velká. Reflexe událostí v mysli mladého dychtivého intelektuála a poté vyrovnaného badatele v univerzitním konsorciu je jedinečným svědectvím o toleranci, odolnosti, duchovní síle, kterou čerpal jako chlapec z atmosféry první republiky a ze společenství skautské družiny, zároveň i z přátelství mladých katolíků, nejvíce pak z vězení v Leopoldově, které sdílel s elitou naší křesťanské hierarchie i s výkvětem naší kultury. Studium katolické teologie i filozofie při vězeňské práci bylo ponornou řekou, která unikla pozornosti režimu, obohatila autora pro celý další život a dala mu dozrát a dosáhnout vrcholků světové vědy.

V této „trilogii“ nechybí ani tragické vyvrcholení jako v antické tragédii. Ve Svobodově životní symfonii uprostřed Andante poslední věty nechybí náhlá disonance, která v okamžiku zlomí Andante ve Furioso: nadějný syn Andrew Svoboda, absolvent hudebních učilišť v Montrealu a v Paříži, skladatel symfonií, vokální i komorní hudby, zemřel ve věku 27 let na náhlé srdeční selhání. Uspořádání a uplatnění jeho hudební pozůstalosti se stalo prioritou Svobodova života.

Prof. Dr. Milena Rychnovská
Katedra ekologie a životního prostředí
Palackého univerzita Olomouc
srpen 2011

Vyprávění poutníka...

Do života většiny lidí zasáhnou přesuny a přerovy. Utečenci, vystěhovalci a emigranti všeho druhu jsou příkladem takové náhlé životní proměny. A mnoho skvělých autobiografií už jimi bylo za posledních dvacet let vydáno. Proč tedy ještě další? Snad proto, že každý život je jedinečný. V mém případě také proto, že jsem o to byl po léta žádán přáteli a hlavně svou vlastní rodinou: „Známe tě jen od doby, kdy jsi přišel do Kanady, to ti už bylo čtyřicet. Řekni nebo napiš nám o sobě pěkně od začátku...“ Odkládal jsem. Vždy bylo nutné něco „důležitějšího“ začít nebo dokončit. Až mě před dvěma lety při návštěvě Prahy požádal o důkladné memoárové ohlédnutí redaktor Českého rozhlasu 3 – Vltava Miloš Doležal. Poseděli jsme spolu u paní Marie Kostohryzové, přítelkyně ze šedesátých let, dvakrát po třech hodinách. Vzal to z jedné vody načisto, cítil jsem se jako ve zpovědnici. Na jaře roku 2010 mé vyprávění, rozporcované na deset půlhodinových relací, zařadil Český rozhlas 3 – Vltava do populárního cyklu Osudy. Ozvěny přicházely až do Kanady. Nakladatelství Radioservis mi následně nabídlo knižní vydání rozhovorů. Provázelo je osobní pobídnutí redaktora Doležala: „Pro neznalé či nezasvěcené bude přínosné či inspirativní, že nikdy není v životě nic ztraceno; že je možné začínat i po čtyřicítce s novou perspektivou a že z moravského kluka, který prošel kriminálem a měla mu být navždy znemožněna kariéra, se nakonec, s Boží pomocí, stane vědec na jiném kontinentu...“ Dal jsem se tedy do psaní. Přepis původního rozhovoru posloužil jako osnova, kterou bylo nutno „zabydlit“ dalšími ději, doplnit dějišti a charaktery. Žádný člověk není ostrov. Nejdůležitější v životě jsou lidské vztahy. Neobvyklá vyprávění, která tu nabízím, obsahují řadu miniportrétů

osob a osobností, s kterými jsem se jako poutník na cestě setkal, sblížil a kterým za mnohé vděčím. A ovšem, je to především osobní vyznání, jinými slovy jdu se svou kůží na trh.

Má životní odysea představuje tři ostře oddělená období. Kdybych věřil v převtělování, tak už žiji třetí inkarnaci. V té první jsem byl dítětem, skautem, gymnazistou a celý jeden rok univerzitním studentem. Prožil jsem v ní polovinu první republiky, přežil válku a zažil únorový komunistický převrat. V druhém převtělení jsem byl politickým vězněm kdesi na vzdálené planetě jménem jáchymovský a leopoldovský gulag. Zatčen jsem byl ve dvaceti; bývalý, s odstupem času už téměř neskutečný život dětské radosti a mladické horlivosti, přátelství a první lásky se v kriminálech zdál tak vzdálený, že jsem se na svět bez mříží a ostnatých drátů už jen nejasně rozpomínal. Z oné nerudné planety jsem se nakonec vrátil, ale když se po dalších deseti letech naskytla šance z totality odejít, tak jsem jí po delším váhání využil. Tím se počala má třetí a nejdelší inkarnace, opět ostře oddělená od předchozí: život v Kanadě. Tři různé dlouhé etapy, vždy velké proměny, ale pořád ten samý protagonista, dnes už zestárlý a ne nepodobný Emílii Marty z Čapkovy hry Věc Makropulos, který si klade základní otázku po smyslu vlastního bytí.

Jde o vyprávění poutníka. Ne o náрек ukřivděného mukla ani o referát úspěšného vědátora, jen o svědectví člověka, který prošel místy, kam se běžně každý nedostane, a který vše přežil, snad aby o tom mohl druhým povědět. Snažil jsem se o co největší hodnověrnost, ale paměť osmdesátníka už není naprosto spolehlivá a jistě se do vyprávění vloudily nepřesnosti. Ale za vším dobrým, co mě potkalo, stál vždy někdo lepší a statečnější, kdo mi pomáhal. Dokladem toho je má nikdy nepředvídaná a naprosto netušená, pozd-

ní, a přesto meteorická akademická dráha v Kanadě. Ač její kořeny sahají až k mému skautskému vůdci, po mém návratu z vězení ji pomohli znovu nastartovat pracovníci Botanického ústavu Akademie věd v Brně Milena Rychnovská a Jan Květ. Nebáli se prosadit mne za svého asistenta a domohli se u komunistického ředitele ústavu v Praze Slavomila Hejného mého přijetí. Ten o málo později přijal do ústavu i mého přítele a spoluvězně, kněze Petra Ondoka. Zaslouží si náš dík. Květovy doporučující dopisy mi pomohly i při mém pozdějším přijetí na Albertskou univerzitu v kanadském Edmontonu a k dosažení plné profesury. Za čtyři roky po přistání v Kanadě bylo čtyřiačtyřicetiletému imigrantovi se stále ještě chabou angličtinou nabídnuto místo na prestižní Torontské univerzitě, a to rok před obhájením doktorské disertace. Snad jsem byl v něčích očích dobrý, ale jistě ne tak výjimečný, aby se kvůli mně dělaly výjimky. Pomohly „šťastné shody náhod“, spíše ale vedení někým za ruku mezi propady a běsy. Přežil jsem i díky věrnému a podpůrnému zázemí rodin mých sester Elišky a Marušky, obrnou ochromlé Jožínky Muselíkové, která až do své smrti psala povzbudivé dopisy a obětovala za mne své utrpení, a vzácných přátel Josefa a Marie Kostohryzových. Neocenitelnou oporou při postgraduálním studiu mi byl i leopoldovský spoluvězeň a edmontonský spoluexulant, profesor geologie Jiří Krupička. Jak je svět malý! Všem shora zmíněným a mnoha dalším nejmenovaným patří můj dík a neskonalá vděčnost. Bez redaktora Miloše Doležala a jeho ženy Jany Frankové by se tato kniha nezrodila, ba ani nepočala, a dala vzniknout hlubokému přátelství. Zvláštní dík, obdiv a respekt náleží mé ženě Lewině za nesmírnou blahovůli vůči mému nekonečnému vysedávání u počítače při psaní této knihy. Protože česky nemluví ani nečte, byly její večery ještě osamocenější

a prázdnější a její oběť tím větší. Říkala jen: „Spoléhám na tvůj příslib, že svou knihu hned po publikování začneš překládat do angličtiny, abychom se konečně i my dočetli o tvém životě před příchodem do Kanady, a cos všechno o nás ve své knize napsal.“

*Josef Svoboda
V Burlingtonu, Kanada, 15. srpna 2011*

PRVNÍ INKARNACE

„Chu-chu“ train ● ● ●

Bydleli jsme v Kralupech, protože tam tatínek jako strojvůdce dostal svoje první místo u dráhy. Ale už tenkrát, před osmdesáti lety, trval na tom, aby maminka slehla v porodnici, ne doma. A tak jsem se narodil v Praze a jsem křtěný Vltavou.

Maminka Alžběta se narodila v roce 1897 v Chotějovicích v okrese Duchcov, ale její rodiče se brzy přestěhovali do Trnovan u Teplic, Teplic-Šanova, jak se tenkrát město jmenovalo. Pocházela z ryze vlastenecké rodiny. Vyučila se kloboučnicí a za první války také švadlenou bílého prádla, všechno nám dovedla ušít. Její otec František Kadeřábek byl starostou Sokola, ona sama náčelnicí sokolského dorostu. V osmatřicátém roce došlo k záboru Sudet a Teplice byly okupovány 10. října. Když pak henleinovci pověsili hákenkrajc na dědovu sokolovnu, ranila ho mrtvice a nepřežil to. Babička zemřela několik dnů před dědečkem. Maminka tak ztratila oba rodiče v jednom měsíci.

V Kralupech jsem prožil prvních deset let svého života. Měl jsem krásné dětství. V roce 1932 se mi narodil bratr František. Koupávali jsme se v teplých tůních podél břehu Vltavy, kam s námi maminka chodila na dlouhé procházky. Pamatuji si zajímavé věci, které dnes už ani není možno pozorovat. Třeba dvakrát do roka pluly po Vltavě mrtvé ryby. Nevím, kde vypouštěli něco jedovatého do řeky, ale tisíce a tisíce mrtvých ryb po ní plavaly břichy nahoru, strašně to zapáchalo.

Maminka Alžběta v Kralupech nad Vltavou v roce 1930

Otec Josef jako strojvedoucí na dráze v roce 1929

Druhá raná vzpomínka je pozitivnější. Naproti Kralupům leží obec Nelahozeves, kde se narodil a působil hudební skladatel Antonín Dvořák. Jezdil odtud pravidelně do Prahy vlakem a napsal o tom svou slavnou Humoresku. Začíná stejně, jak se lokomotiva rozjíždí: ta-tada-tada-tadata... Když pak vlak vjíždí do tunelů, které jsou proraženy ve skálách podél Vltavy, hudba Humoresky se ztlumí, aby se znovu rozezněla, když vlak z tunelu vyjede. Já jsem ty vlaky sledoval přímo naproti našemu domku přes řeku v Lobečce a slyšel jsem, jak se jejich hukot vždy ztlumil a rozhluchel, když vlak do tunelu vjížděl a opět z něj vyjížděl.

Tatínek ne vždy řídil vlaky na dlouhé trasy, míval i službu přímo na kralupském seřazovacím nádraží. Tam třídil a posunoval nákladní vagony s malou lokomotivou. V poledne mu maminka donesla oběd a práce se na chví-

li zastavila. Po obědě mě táta vzal do mašiny a dovolil mi, abych ji na deset metrů rozjel a zase s ní zacouval zpátky. Taky jsem směl zapískat na parní píšťalu. To kluka poznamená na celý život. Který z kamarádů si mohl zkusit, jak se ovládá parní lokomotiva, „chu-chu-train“, jak se jí říká v Kanadě? Malou páčkou se reguluje rychlost a velkým hýblatlem se řadí dopředu nebo dozadu. Nebo jsem rád pozoroval, jak tatínek posunuje vagony na kopeček a jak se vagon po vagonu na konci odpojí a rozjede vlastní vahou z kopce. Výhybkář je potom dole rozřazuje na různé koleje a tím sestavuje nové soupravy do různých směrů a míst určení.

V Kralupech jsem také viděl, jak hoří mouka. Ve mlýně vypukl obrovský požár, mouka tekla z oken a hořela. Celé Kralupy se na to přišly tenkrát podívat.

Odchovanec první republiky ● ● ●

Narodil jsem se v roce 1929, 16. července, o svátku Panny Marie Karmelské. Jsem tedy odchovancem první republiky. Tatička Masaryka jsem skutečně vnímal jako „mého“ tatička Masaryka. Všechny děti ho milovaly. Obdivovaly jeho vznosnou postavu s bílým vousem a čepicí s trikolórou. Dvakrát v životě jsem ho i viděl. Poprvé, když projížděl v otevřeném autě s rumunským králem Karlem II. dolů po Václavském náměstí. Král měl na hlavě chochol s dlouhými pery a vedle něj, s vysokým límcem, seděl důstojně Prezident osvoboditel, Tomáš Garrigue Masaryk. A špalíry lidí na Václaváku je vítaly a zdravily. Podruhé, když Masaryk v roce 1937 zemřel. Šli jsme asi půl dne v dlouhém zástupu na Pražský hrad, kde byl vystaven ve Vladislavském sále. Sokolové a legionáři stáli podél

Jako tříměsíční v peřince v roce 1929

katafalku jako čestná stráž. Pamatuji si, jak jsem šel s tatínkem okolo jeho rakve. Bylo mi osm let.

Ve škole jsme se učili a často zpívali vlastenecké písně. V prvních školních letech se mé zájmy ještě nijak neformovaly, jen jsem zatoužil stát se skautem. Už v Kralupech jsem viděl, jak chlapci v krojích pochodují přes náměstí. Žebroul jsem: „Tati, já chci být skautem.“ Ale byl jsem ještě malý a otec o skautingu moc nevěděl. Přesto jsem se zanedlouho v Brně ke skautům sám připojil. Ale abych nepředbíhal...

Jaký Kadeřábek? Svoboda! ● ● ●

Můj otec poznal maminku jako mladou vdovu ke konci dvacátých let v Teplicích. Měla už malou dcerku, Elišku. Její první manžel se jmenoval Václav Kavka. Byl sazečem v tiskárně a pracoval s olovnatou sazbou. Tenkrát ještě nebylo takové povědomí o nebezpečí otravy olovem, jako je tomu dnes. Jistě při práci i jedl, olovo se dostalo do těla, zničil si ledviny a zakrátko zemřel. Maminka ovdověla a za dva roky se seznámila s mým otcem, který v té době ještě nebyl u dráhy. Narodil se na přelomu století, v roce 1900, a pocházel z Brna. Tam se za první světové války vyučil elektromontérem. Poválečná léta byla érou intenzivní elektrifikace republiky a otec byl poslán z montáže na montáž. Dostal se i na Slovensko, kde instaloval elektrické vedení také v tatranských hotelích a sanatoriích. Vyprávěl nám, jak mu tam jednou cikánka ukradla pytel sádry. Vypravil se do jejich vísky a ani nemusel moc hledat. Cikánka vyběhla z domku a lamentovala, že ji už Pán Bůh za tu krádež potrestal. Chtěla udělat z té bílé „mouky“ knedlíky a ty pod jejíma rukama zkameněly. Před domkem byly vysypány tvrdé sádrové koule.

I v Teplicích byl otec jedním z montérů, kteří zaváděli elektřinu do tamních hotelů a lázní. S maminkou se seznámili na nějaké zábavě a zamilovali se do sebe. Maminka mi vyprávěla, že tatínka později prosila: „No, a teď mně ujedeš a já tu zase budu sama. Najdi si nějaké stálejší zaměstnání, abychom mohli být pořád spolu.“

Železnice tenkrát právě nabírala nové zaměstnance a otec si zažádal o místo. Byl přijat s tím, že až se bude dráha elektrifikovat, on jako elektromontér bude mít předstih. Táta později říkával: „Šel jsem do penze, a ještě se to nestalo.“ Ale na mamčin popud se stal železničá-

Mladá rodina Svobodova na výletě u Kladna v roce 1934. Sedím na tátově klíně, bratr Frantík na mámině.

řem a byl umístěn do Kralup. Jinak bych se narodil třeba v Teplicích. I tehdy se už žilo „nadivoko“. Rodiče spolu sezdání nebyli.

Když jsem byl asi roční hošík, vedl mě tatínek za ruku a potkal se s paní domácí. „A to je krásný chlapeček, ten malý Kadeřábek,“ pochválila mě paní. „Jaký Kadeřábek? Svoboda!“ opravil ji můj otec. „A to já jsem nevěděla, pane Svoboda, že jste si už paní Kadeřábkovou vzal.“ Otec celý zrudl, běžel nahoru a rozkázal mamince: „Jdeme na faru!“ A byla svatba. To vše mi maminka se smíchem vyprávěla. Tak mám dva křestní listy. Na prvním jsem Josef Kadeřábek a na druhém už Josef Svoboda. Mým křestním kmotrem byl můj strýc Franz Schmidt, manžel otcovy sestry Marie. Přijeli na obřad z Brna. Strýc Franzi

byl dobrý a počestný člověk, cestující se střížním zbožím a zástupce velkých textilek v Aši. Maminka ho měla ráda a já ho taky měl rád. Jako školák jsem u nich na chatě u Brna trávil několikere prázdniny. Ale byli to právě Schmidtovi, kdo se po záboru republiky Hitlerem zaregistrovali jako Němci, se všemi důsledky pro sebe a částečně i pro nás.

V Kralupech jsem chodil až do třetí třídy. V neděli mě posílali rodiče do kostela. Sami mě zřídka doprovázeli, ale já jsem do kostela musel. Na to dbal hlavně táta, který pocházel z věřící Moravy. Má matka tehdy byla prakticky nevěřící. Ač její otec sloužil v Praze v klášteře, stal se sokolem a ti koncem předminulého století byli vlastenečtí, protihabsburští a proti Římu.

Brněnští děda a babička ● ● ●

Tatínkův tatínek, také Josef, byl povozník. Někdy v devadesátých letech 19. století přivandroval do Brna z venkova, od Svatoslavi, okres Tišnov. Tam jsme i my ještě za války příslušeli a museli jsme si tam zajet pro výtahy z matriky na důkaz, že jsme árijského původu. Děda věděl dost o koních, tak si pořídil kobyly a začal jezdit s „furverkem“. Babička prodávala přes ulici z okna polívku, nejvíc pro vozky. Tenkrát se všechno dopravovalo koňmi, nákladních aut ještě bylo málo. Za první světové války dědu oblékli do uniformy a odlifrovali na italskou frontu bojovat za císaře pána. Tam ho zasáhl úlomek granátu do zad. Celý život si pak naříkal, že ho bolí v páteři, ale vrátil se živý domů k rodině. Jiní to štěstí neměli. V našem pokoji dlouho visela velká fotografie statného vojáka se zakrouceným knírem a s třemi medailemi „in

*Brněnská babička Amalie
Petlachová-Svobodová
v roce 1940*

*Teplická babička Emilie,
rozená Kumpoštová,
v sokolském*

natura“ přišpendlenými na uniformě. Babička se po celou dobu dědečkovy nepřítomnosti musela starat o čtyři děti: Marii, Josefa, Štěpánku a Bohuše.

Po válce děda pokračoval s „furverkem“. Povožnictví mu šlo dobře, takže mohl najmout další vozky. Ve dvacátých letech už měl šest koní a tři vozky a jako pantáta chodil s hůlčičkou dojednávat dodávky písku a cihel na stavby. S babičkou Amalií vlastnili na brněnském předměstí, v Králově Poli, v Božetěchově ulici, domek, který po třicet let spláceli. Nedávno jsem dokonce objevil původní kupní smlouvu! Na bydlení to byl dům malý, jen kuchyň a pokoj, ale s velkým dvorem a širokým průjezdem, „forhauzem“, kudy mohl projet kůň i vůz. Ve dvoře bylo dost místa, aby tam děda postavil stáje pro koně

i chlívek pro prase. Mnohem později, už v prázdné stáji, mi děda udělal houpačku.

Babička Amalie, rozená Petlachová, pocházela z chudé rodiny od Blanska. Poznal jsem ji už jen jako udřenou stařenku. Nám vnukům onikala. Po smrti dědy někdy vyprávěla o svém mládí, jak o adventu chodili časně ráno na roráty bosky, s botkami přes rameno, a obouvali se teprve před kostelem. Byla velmi zbožná a denně ráno spěchala na mši svatou do blízkého kostela sv. Trojice. V létě chodila do lesa sbírat chrástí a potácela se, shrbená, s těžkou otýpkou na zádech domů. A přitom její syn, můj otec, měl erární uhlí od dráhy zadarmo. Moc se s ní pro to zlobil, ale nedala si říct. Také jsem ji doprovázel do nedalekého pivovaru pro mláto prasatům. Táhli jsme malý platoňák s dvěma mlékařskými konvemi. Tam to ještě šlo, ale nazpět s plnými konvemi to byla dřina.

Jednou za týden babička zadělávala ve velké díži na chleba. Díže měla široké dno, ale shora o něco užší otvor. Na dně vždy ležela placka starého kvásku od minulého zadělávání, kterou babička nejprve zalila teplou vodou, na to nasypala mouku a přidala vařené brambory, kmín a sůl. Potom vše zamíchala a uhnětla velkou kopistí, která vypadala jako pádlo k malému člunu. Když bylo těsto pravé hustoty a konzistence, vyškrabala je z díže na velikou slaměnou ošatku a nechala vykynout. Boží dar pak vezla přes ulici k pekaři, který pecen, téměř metr v průměru, dozlatova upekł. Chleba pak musel čeledi vystačit na celý týden.

Poutě na Vranov ● ● ●

Ke konci léta bývaly na Vranově u Brna poutě. To byla nádhera! Děda zapřáhl do bryčky koně a jelo se. Z Králova Pole k Panně Marii Vranovské to trvalo lesy a do kopce přes tři hodiny. V barokním kostele pod lesem bývala mše svatá. Před kostelem stály stánky, kde se prodávaly růženice, svaté obrázky, perníková srdce a turecký med. Odpoledne se jelo zpátky. Seděl jsem vždy vedle dědečka, který mi občas svěřil opratě. V poutní tradici jsme pokračovali i po přestěhování do Brna, za války i po ní. Jako gymnazista a univerzitní student, před zavřením a hlavně po něm jsem na Vranov mířil téměř každou neděli. Vzdálenost dvanácti kilometrů jsem urazil pěšky za dvě hodiny. A vracím se tam po každém návratu do staré vlasti. Vranov je mé pozemské „centrum securitatis“, můj nejvlastnější a nejintimnější domov.

První smrt ● ● ●

Děda na stará kolena nikomu nevěřil. Nechal si na hřbitově postavit hrobku a koupil si dubovou rakev. Pamatuji se na to dobře. Rakev stála v dědově ložnici opřená o stěnu. Zlí jazykové tvrdili, že v ní i spával. Ale to pravda nebyla. Musel by v ní spát vestoje. Dědeček, poddůstojník císařské armády a soukromý podnikatel, zemřel v sedmáctřicátém roce. Bylo mu šedesát čtyři let. Vypadal opravdu velmi staře, to se s dnešními šedesátníky nedá vůbec srovnávat. Když zemřel, byl pochován ve své dubové rakvi s malým okénkem nad hlavou. Podle tehdejších předpisů se při pohřbívání do hrobky musela do dřevěné rakve vkládat ještě rakev cínová, to aby po rozpadu dřevěné

rakve držela lidskou schránku pohromadě. Můj tatínek také nikomu nedůvěřoval, a protože byl od černého řemesla, letoval víko v márnici nemocnice u svaté Anny sám. Byl jsem u toho, viděl jsem dědu v rakvi a tátu, jak na cínovou rakev klade poklop a letuje spáru podél víka. Bylo to mé první setkání se smrtí tváří v tvář. Nijak jsem nebyl vzrušen nebo vystrašen, jen si pamatuji mrtvolný zápach márnice. Později takových setkání bylo více. Budu o nich vyprávět, ale tohle jsou obrázky z mého raného dětství. Tenkrát mně bylo osm let.

Náš přesun do Brna ● ● ●

Brzy po dědově smrti začal otec usilovat o přeložení z Kralup do rodného Brna. Tam, v domě, který připomínal opuštěné hospodářství, žila už jen jeho matka, naše brněnská babička. Coby železničář dostal tatínek k dispozici prázdný vagon, naložil do něj všechnu majetek a nechal jej poslat do Brna. Stalo se to v srpnu 1958, kdy jsem byl na prázdninách na chatě u svého strýce a tety Schmidtů. Byla to prostičká, nazeleno natřená chata o jedné místnosti a stála v lese. Měla malou verandu se stolkem a lavicí, na ní sedával strýček se sluchátky na uších a ladil na malé krystalce příjem jediné rozhlasové stanice Brno. Nemohl jsem pochopit, jak ta bedýnka může hrát bez baterie.

Jednoho dne se na cestičce od silnice k chatě objevila postava mého tatínka. Rozběhl jsem se mu naproti a skočil mu do náručí s takovou prudkostí, že jsem ho téměř porazil. Přijel si pro mne. Prozradil mi, že jsme se přestěhovali do Brna a do Kralup už se nevrátíme. Litoval jsem jen, že jsem se nemohl rozloučit se svým dobrým kamarádem Lojzíkem Hofmanů.

V Králově Poli jsem hned po prázdninách nastoupil do čtvrté třídy obecné školy. Kluci se mi smáli pro mou českou výslovnost. Opičili se po mně, jak po pražsku „zpívám“. Nikdy jsem se brněnský slang nenaučil. Kdo mě přijali, byli skauti.

Zkouška tří orlích per ● ● ●

Skautem, zpočátku vlčetem, jsem byl od devíti let, ještě před začátkem války. Dědečkův dům, kam jsme se přestěhovali, stál na okraji Králova Pole. Odtud bylo blízko do polí, k potoku Ponávka, kam jsme s bratrem Františkem chodili chytat rybky hrůzky a raky. Za potokem, v zalesněné stráni, zely do polí jizvy dvou opuštěných lomů. V jednom z nich si postavili dřevěnou chatu s věžičkou, „strážní rozhlednou“, skauti. Každý den po škole se to okolo klubovny hemžilo kluky a nás ten ruch přitahoval jako magnet. Nakonec jsme se přiblížili „na dostřel“ a jeden ze starších mládenců nás vyzval: „Kluci, pojďte si s námi zahrát.“ Vybíhali jsme na šikmou stěnu skály, kam až každý dosáhl, otočka a rychle dolů, aby se zabránilo volnému pádu. Nikdo s nikým nezávodil, každý se pokoušel překonat svůj vlastní rekord. To se nám líbilo. Od té chvíle jsme do lomu chodili běhat, skákat a hrát si s míčem každý den. Bez formalit a přihlášek jsme se s bratrem stali členy 21. oddílu Junáka. Náš skautský vůdce se jmenoval Eduard Nalezený, všichni mu říkali Eda. Bylo mu tehdy asi jednadvacet let a pracoval v královopolské železárně jako kovář a zámečnick. Skaut tělem a duší, vzácná charismatická postava. S odstupem let vzpomínám s rostoucím obdivem, jak tento mladý muž, dělník ve fabrice, dokázal při zpěvech okolo táboráku, výpravách do lesa a dvou- nebo třídních výle-

	Č. odzn.	Č. legit. 17404
	Platí pouze na rok, vyznačený platební známkou Platí pro rok 1946	
		
		
Platební známka		
Platební známka		
Změny:		
Br. <i>Josef Srobona</i> data naroz. <i>16. 7. 1929.</i> bytem: <i>Brno 12, v Bozetěchova 59.</i> je členem <i>21.</i> oddílu v <i>Brně-Králově Poli.</i> <i>prof. Karel Kaláček</i> vedoucí okrskový velitel		

Členská průkazka člena Junáka (1947–1948)

tech k romantické říčce Bobravě na jih od Brna vstúpit chlapcům ducha přátelství a ryzího bratrství.

O Velikonocích 1939, tedy hned po okupaci, ale ještě před zrušením Junáka, se skauti na Bobravu opět vydali. Pro mne to byl první výlet přes noc. Měl jsem malý batoh a v něm tenkou deku. Spali jsme ve stodole na slámě a mně začala být zima. Drkotal jsem zuby a nakonec jsem začal kvílet. Eda se probudil a ptal se, co mi je. Zalkal jsem, že mi je hrozná zima. Tenká příkrývka nestačila. Co udělat se zmrzlým klukem uprostřed noci? Strčil mě do svého spacáku a já jsem vmžiku usnul.

Na Bobravě, na letním táboře, jsem pak skládal zkoušku tří orlích per. Jedním z prubírských kamenů bylo odejít po

večerce z tábora, najít si někde úkryt, přežít nebo přespát pod širákem a ráno se před budíčkem vrátit. Bloudil jsem šerícím se večerem, zkoušel to pod stromy v lese, až jsem na louce spatřil kupku sena. Zavrtal jsem se do ní. Seno příjemně hrálo a vonělo, usnul jsem. Ráno byl v táboře poplach, jeden skaut chyběl. Skautíci se rozběhli na všechny strany, nakonec mě vytáhli ještě polospícího z kupky. Byl z toho malý soud, ale nakonec mě skautská porota osvobodila a první orlí péro mi bylo přiznáno.

Minehaha ● ● ●

Vůdce Eda nás přiváděl k přírodě opravdu zblízka. Znal mnoho lesních a lučních květín, divokých plodů, keřů a stromů. Ptáky rozeznával podle zpěvu, motýly a můry podle kreseb na křídlech. O večerech a při klubovních schůzkách jsme četli příběhy o zvířatech od Ernesta Thompsona Setona, přeložené do krásné češtiny a mistrně ilustrované samotným autorem. Nikdy by mně tehdy nepřišlo na mysl, že až jednou vyrostu, po léta trvajících štrapácích se budu v daleké Kanadě procházet údolím řeky Credit, kde žil Setonův zvířecí hrdina, chytrý lišák Scarface a jeho početná liščí rodina. Za dvacet pět let působení na kampusu Erindale jsem poznal každý záhyb té strmé stráně řeky tak, že jsem se mohl dovtipit, kde asi bylo liščí doupe, které Seton se svým psem Rangerem vysledoval a popsal. Tehdy, na začátku 20. století, tam ještě vládla skutečná divočina. V mé době, po nějakých osmdesáti letech, na plošině nad kaňonem řeky už stály moderní budovy Torontské univerzity. Starý kamenný dům, ve kterém E. T. Seton pobýval, byl přebudován na luxusní rezidenci rektora.

Když jsme už byli starší, seznamoval nás Eda s autory, jako byli Thoreau, Ruskin a Kipling, a půjčoval nám jejich knihy. Vracívali jsme se s ním večer po polní cestě domů. Rozhovory s ním nás uchvacovaly a zapouštěly v naši mladé mysli hluboké kořeny.

Mé skautské jméno je Minehaha, což jsou vodopády ve Spojených státech. Náš vůdce Eda si zvolil jméno Alabama, což je jeden z amerických států, ale také název povstalecké lodi z doby americké občanské války. Šlo jen o exotická jména, o žádný amerikanismus. Náš jednadvačatý oddíl se hlásil spíše k americké woodcrafterské tradici E. T. Setona než k tradici generála Baden-Powela. Anglický skauting byl vybudován především na kázni, kamarádství, hře a občanské ctnosti. Trávili jsme téměř vše-

Oběd v prvním poválečném skautském táboře na řece Jihlávce v roce 1946. Jako Minehaha jsem ten nejvyšší ve frontě, za mnou vůdce Eda – Alabama, dva první jsou Mojmír a Milan Calábekovi.

chen čas v přírodě. Denně jsme chodili do skautské chaty, která pak za války vyhořela a již jsme si po válce znovu sami postavili z cihel různých bouraček. Činnost naší skautské družiny a skauting vůbec pokračovaly tajně po celou válku formou tramských a turistických skupin, po válce se skautská činnost obnovila naplno. To mi bylo šestnáct. Stal jsem se oddílovým rádcem a zažil jsem ještě dva tábory na řece Jihlávce.

Pochmurné stíny Mnichova ● ● ●

Tatínek byl mobilizován, ale hned ho poslali domů, že strojvůdce budou potřebovat. Opuštěná a spojenci zrazená republika nemohla nadlouho odolat německé přesile. Prezident Beneš abdikoval a odletěl do Londýna. Starý a poctivý předseda Nejvyššího soudu Emil Hácha se stal zákonným nástupcem hlavy státu. Věděl, že přijímá kříž, kterému nakonec podlehne. Hitler bezprostředně zabral Sudety. S nimi získal i mohutná opevnění, kterými se mladá nadšená republika chtěla a mohla bránit. K teritoriálnímu okrádání se připojili i bratři Poláci (Těšín a Spiš) a Maďaři, kteří zabrali území jižního Slovenska a Podkarpatskou Rus. Okleštěná a zmrzačená nyní už Česko-Slovenská republika vydržela ještě do půli března 1939, kdy z nás Hitler udělal protektorát velkoněmecké říše. Kolaborující Slovensko vyhlásil za samostatný stát. Odhodlanost všech při vyhlášení mobilizace, stejně jako semknutost národa po odtržení Slovenska a zřízení protektorátu byly jedinečné. Národní sourozenství byl na počátku války jediný povolený manifest češství. Trikoloru jsme nosili na kabátě všichni.

Patnáctého března 1939 přijely německé tanky s černobílým křížem na dělové věži. Posunovaly se po hlavní třídě

jako pochmurné stíny. Za nimi jeli vojáci v přilbách na motorkách se sajdkárou. Lidé stáli na chodníku a pozorovali je. Nikdo nezdravil. Ten obraz se mi navždy vryl do paměti.

Česko-německé příbuzenstvo ● ● ●

Situace v naší rodině byla komplikovaná tím, že obě tatínkovy sestry si vzaly Němce. Zvláště v napolo německém Brně tenkrát málokdo dbal na to, kdo je Čech a kdo Němec. Když se dva lidé měli rádi, tak se vzali. Tatínkova starší sestra Marie se provdala za Franze Schmidta, který se stal mým křestním i biřmovacím kmotrem. Teta Maří nás chlapce měla ráda, často jsme k nim chodili na návštěvu.

Otcova mladší sestra Štěpánka si vzala Rudolfa Zwienera, syna hraběcího fořta velkého panského polesí za Brnem. Rudi vychodil reálku a v Králově Poli se stal správcem skladu stavebního dřeva. Když přišel Hitler a s ním okupace, oba strýcové byli svými soukmenovci vyzváni, aby se přihlásili do německého katastru. Jsme Němci, tak zůstaneme Němci, usoudil Franzi. Jeho dva bratři, Josef a Karel, kteří také měli za manželky Češky, se k Němcům nepřihlásili. Jejich rodiny zůstaly české. Strýc Rudi, ač rodově němečtější než Franzi, optoval pro Říši nerad. Politika ho nezajímala, německy moc neuměl a teta Štěfi vůbec ne. Štěfi byla romantická duše, za mlada napsala česky tři romány. Jejich optováním pro Hitlerovo Německo se ale v příbuzenských vztazích mnoho změnilo, rodiny se začaly rozcházet. Maminka, bývalá náčelnice Sokola a vlastenka, byla ostražitá a přestala nás k příbuzným doprovázet.

Dva biřmovací kmotři ● ● ●

Když mi bylo jedenáct, připravil nás katecheta Honzírek k biřmování. Každý jsme si měli najít kmotra, který při nás bude stát v brněnské katedrále, až nás bude pan biskup biřmovat. „Tati, koho si mám vybrat?“ – „Popros strýce Rudiho, toho to potěší,“ navrhl otec. Tak jsem zaběhl k Zwienerům a s vážnou tváří jsem se na strýce obrátil: „Strýčku, mohl byste být mým kmotrem u biřmování? My musíme mít kmotra.“ Rudi se na mne podíval a řekl: „Kmotrem při biřmování? Já ani nevím, jestli Bůh vůbec existuje.“ Nemínil to vážně, jen si mě dobíral, ale mně to stačilo. Už jsem nenaléhal a doma jsem prohlásil: „Strýc Rudi to nemůže být. On ani v Boha nevěří. Já poprosím znovu strýčka Franziho.“ – „Uvidíš, že to Rudiho bude mrzet,“ varoval mě otec. Zvolil jsem si tedy alespoň jméno Rudolf jako své biřmovací jméno. Teta Maří, manželka Franziho, se divila, proč se obracím opět na ně, že strýc Rudi je bohatší, dal by mi větší dárek. Ale mně o dárek nešlo. Přijali to.

Pan biskup Kupka mě pomazal svatým olejem na hlavě, dal mi malý políček jako symbol, že se pro Pána Ježíše musí i trpět, a řekl: „Rudolfe, znamenám tě znamením kříže a utvrzují tě olejem spásy ve jménu Otce i Syna i Ducha Svatého. Pokoj s tebou.“ Následoval slavnostní oběd u kmotra a dostal jsem hned tři dárky: skautskou košili (nebyly už tehdy k sehnání), malý, ale opravdový mikroskop uložený v leštěné dřevěné schránce a knížku *Ve šlépějích Neposkvrněné*. Měl jsem velkou radost. Najednou někdo zaklepal na dveře. Strýček Rudi! Přišel trochu podroušený pivem a žalem nad tím, že jsem jeho kmotrovství odmítl. Naklonil se, sáhl do kapsy a vytáhl z ní podlouhlou krabičku: „Tady máš taky něco ode mne,“ řekl

a odporoučel se. Z krabičky zasvítily lesklé hodinky, mé první.

Einen kleinen geradeaus ● ● ●

Bratranec vstoupil do Hitlerjugend, já jsem byl skaut. Jednou se stalo, že jsem byl u tety na návštěvě, bylo to na začátku okupace. Bratranec, který měl všelijaké odznaky Hitlerjugend, mi je napíchal na klopy a na čepici a teta mi řekla: „Teď pojedíš domů a v tramvaji řekneš: Einen kleinen geradeaus. Tak si koupíš malý lístek na tramvaj.“ Opakoval jsem si: Einen kleinen geradeaus, einen kleinen geradeaus... Průvodčí se na mě díval, viděl, že jsem malý blbeček, neřekl nic. Ale když jsem přišel domů, maminka se na mě podívala a rozčílila se: „Prosím tě, strhni to, nebo se půjdu oběsit.“

Vier N ● ● ●

Němčina mi nešla. Dokonce jsem z ní propadal. Dostal jsem v kvartě takzvaného napínáka, vier N, tedy čtyři N. Do kvinty mohli postoupit jenom ti, kdo měli z němčiny alespoň trojku. Hrozil mi vyhazov. Když jsem to oznámil doma, maminka se zděsila a šla za ředitelem. „My nemůžeme nic dělat, to se rozhoduje na vyšší úrovni. Musíte jít na inspektorát.“ Maminka se vypravila za inspektorem, byl to takový poturčenec horší Turka, jmenoval se Záruba (po válce ho za kolaboraci oběsili), a řekla mu: „Podívejte se, je válka, my jsme na chlapce neměli čas, manžel pracuje na dráze, denně není doma, já se mu teď budu více věnovat.“ Pocházela ze Sudet a mlu-

vila perfektní němčinou, lépe než pan inspektor. Ten, viditelně překvapen, se podivil: „Jak je to možné, že vy, tak dobře německy mluvící osoba, máte syna, který propadá z němčiny?“ Maminka slibovala: „Já na něj teď dohlídnu a všechno ho doučím.“ – „Gut, já ho tedy pustím. Ale musím vzít ještě dva další, kteří jsou na tom podobně jako váš syn.“ Tak díky mamčině intervenci do kvinty prošli i další mí spolužáci, aby se nezdálo, že mám protekci.

Když byl ve dvačtyřicátém spáchán atentát na říšského protektora Reinharda Heydricha a oznámil to rozhlas, přiběhl jsem domů, začal křepčít a volat: „Heydricha zastřelili, to je prima, to je bezva!“ Táta, který byl našťestí právě doma, mě doslova chytil po krkem: „Kdyby to slyšel někdo venku, tak nás všechny zastřelí.“ A skutečně. Druhý den už po Brně a dalších městech visely červené vyhlášky s desítkami jmen popravených za „schvalování atentátu na Reinharda Heydricha“.

Protektorátní maso ● ● ●

Propast mezi naší rodinou a příbuznými se prohlubovala. Začalo to mírně. Strýc Franzi říkal: „No, jsme Němci, tak jsme Němci.“ Ale Němci začínali mít všechny možné výhody. Měli zvláštní přídavky, na potravinové lístky dostávali dvakrát tolik než Češi. Naším lidem se to vysvětlovalo jako pomoc z Říše zdejším Němcům. Pamatuji si, že maminka chodila stát frontu ke krámu s koňským masem, stála tam od osmi hodin večer, aby byla ráno mezi prvními na řadě. Koňského masa se dostávalo dvakrát tolik než hovězího nebo vepřového, protože bylo považováno za něco podřadného, něco, co lidé nejedí. V deset hodin dopoledne se vrátila unavená, ale celá šťastná: „Podívejte,

co jsem přinesla.“ Dvě flákoty koňského masa. To bylo něco. A tak jsme jedli koňské maso, protože maminka se obětovala a stála tam pro nás celou noc. To Němci dělat nemuseli.

Bomby z nebe i v zemi ● ● ●

Ke konci války jsme v Brně několikrát zažili bombardování. Hlavním cílem náletů se staly továrny a nádraží – a otec pracoval ve výtopně. Při jednom nočním náletu byl málem zabit. Výtopna dostala zásah, a jen proto, že bomba spadla za vedlejší zeď, otec výbuch přežil. Hned po náletu jsem šel tatínka hledat. Nic nejezdilo, žádná tramvaj, jen nouzová a záchranná vozidla. Zvláštní, napjaté ticho. Šel jsem z Králova Pole až do výtopny na starém Brně, pěšky a potmě to trvalo přes hodinu. Otec se zděsil: „Co tady děláš? Vždyť v zemi jsou ještě nevybuchlé časované bomby.“

Obcházel jsem malé skupinky mužů kopajících do země. Byli to trestanci přivedení k nevybuchlým bombám, aby je vykopávali. Vrátili jsme se spolu domů živí a zdraví.

Kopali jsme zákopy ● ● ●

V posledních měsících války, někdy v březnu 1945, jsme my, brněnští studenti, byli nasazeni na kopání protitankových zákopů mezi Královým Polem a Medlánkami. Němci budovali poslední zátarasy, aby zdrželi frontu. Celé školy odcházely na kopání, měli jsme z toho víceméně legraci. Kopali jsme i nekopali. Hlíдали nás na poslední chvíli

naverbovaní padesátníci, příslušníci wehrmachtu, s puškou na rameni. Jednou za mnou přišel muž v civilu, vzal mě stranou a oslovil mě česky: „Mohl bys mně udělat službu? Osobní službu?“ – „Jakou?“ – „Podívej se, já mám matku Češku a potřeboval bych, abys jí doručil tenhle dopis... Až bude po všem. Aby věděla. Uděláš to?“ Přikývl jsem. „Teď můžeš jít domů.“ Namítal jsem: „Ale já to tady musím dokončit.“ – „Ne, už nemusíš. Už nemusíš jít ani do práce.“ – „Co když mě začnou hledat?“ – „Řekni, že tě povolalo gestapo.“ Byl to česko-německý gestapák, své jméno mi neřekl. Přišel jsem domů a vyprávěl vše tátovi. „Udělej, co ti řekl.“ Ten dopis jsem pak nosil u sebe, ale v tom poválečném zmatku se mi ztratil. Nedoručil jsem ho a je mi líto, že jsem svůj slib nesplnil. Byl to přece jen dopis syna matce.

Hrdinou proti své vůli ● ● ●

Z těch dob si pamatuji ještě jednu neuvěřitelnou událost, která ukazuje, jak i prostý člověk, který jinak není vůbec žádný odvážlivec, může udělat hrdinský čin. Otec se ke konci války stal strojmistrem, rozepisoval služby dalším strojuvůdcům. V té době byly bombardovány dráhy a nádraží. Aby se provoz vůbec udržel, Němci se velkým tlakem snažili udržet disciplínu mezi zaměstnanci. V malé kanceláři na nádraží seděl táta s ještě jedním strojmistrem, za zády jim pochodoval gestapák: „Jakmile zjistím, že tu je nějaká sabotáž, odprásknu vás hned na místě.“ Táta ho poslouchal a najednou už to nevydržel a vstal: „Víte co? Jestli někdo sabotuje, tak jste to vy, protože nás znervózňujete a my můžeme udělat chybu.“ Gestapák už sahal po pistoli, ale uvědomil si, že to je opravdu tak,

a z místnosti zmizel. Otce okamžitě přeložili do Kút, do prvního železničního uzlu na Slovensku. Táta tam vždyc-ky odjel na týden, pak se vrátil na dva dny domů a zase jel do služby.

Fronta se blížila. Do Kút vstoupila Rudá armáda o tři týdny dřív než do Brna. V kúteckých sklepích byla spousta vína, v krčmách kořalka. Vojáci se opíjeli a děly se tam strašné věci. Otec nevěděl, co si počít: „My se na ně v Brně těšíme, a přitom netušíme, co nás čeká. Moje rodina je v Brně a já jsem tady.“ Na vedlejší koleji uviděl stát lokomotivu, mašinu pod párou, jak říkal, odháknul ji a projel sám přes obě fronty. Mohli ho vyhodit do povětří, obě strany ho mohly odprásknout. Ale bylo to v noci, a než se kdo vzpamatoval, táta frontami projel. Dojel až do Brna, odstavil lokomotivu ve vozovně a šel se ohlásit. „Jak jste se vrátil?“ – „No, prostě jsem jim ujel, mám tady rodinu.“ Dostal tři dny volno za hrdinský čin.

Hned po návratu nám přikázal, abychom se sbalili, a sám zašel za strýcem Rudim do jeho skladu dřeva. Vysvětlil mu situaci, spolu zapřáhli koně Bobíka a obě rodiny odtáhli vozem do obce Bedřichov, pětadvacet kilometrů na sever od Brna. Otec se už do práce nevrátil a poslední týdny války jsme prožili u chalupáře, s kterým se Rudi znal. Viděli jsme odtud, jak je Brno bombardováno a jak hoří, a přežili jsme konec války bez jediného výstřelu. I když ne tak docela, jak povím později.

Jednou navečer nás na chalupě překvapili partyzáni: „Kdo jste a co tu děláte?“ – „Já jsem Němec,“ přiznal strýc Rudi česky. „Tak to musíte obec opustit,“ poručil partyzán, kterému se pod pláštěnkou houpala puška. Co mohl Rudi dělat než poslechnout. Ráno s tetou Štěpánkou a s malou Martičkou z vesnice odešli. Slehla se po nich země.

Přes Bedřichov vedla jen jedna vedlejší silnice, ale v posledních dnech války po ní táhly tisíce německých vojáků. Nejprve byl ústup jakžtakž organizovaný. Armádní batalion se zřejmě chtěl dostat z dosahu Rusů, než dojde k zastavení bojových akcí. Konec války už byl na dosah ruky. Aby svému nákladu odlehčili, vojáci vyhazovali z vozů vše nepotřebné, hlavně munici, ale i zbraně: pancērfausty, kulometry, pušky, pistole, odpřahali pojízdná děla, opouštěli i celé nákladní vozy s proviantem. My, zvědaví kluci, jsme se mezi vojáky volně potulovali. Pozoroval jsem, jak z nákladáku voják vyhazuje protitankové miny. Kutálely se jako těžké bochníky mezi stromy. Jeden vyhodil i pěkný rádiový přijímač. Zavolal jsem na něj: „Es ist schade!“ To je škoda! Probodl mě zlostným pohledem: „Keine schade!“ Žádná škoda! Hleděl jsem rychle zmizet.

Naráz se rozkřiklo: Ivan jede! Zmatení vojáci se dali na útek. Auty, na motorkách, nejvíce pěšky. Po silnici, lesními cestami i lesem. A už tu Rusové i byli. Předvoj vítězné armády razilo několik naleštěných amerických studebakerů ověšených rudými vlajkami se srpem a kladivem a ověšených smějícími se a mávajícími ruskými vojáky v šedo zelených kamizolách s přišpendlenými medailemi. Přesně tak, jak jsme si to vždy představovali. Vesničané vybíhali z domů a ruské soldáty vítali. Ale kolona vsí jen projížděla, nezastavila. My výrostci jsme vyskakovali na otevřené ruské nákladáky a ty nás odnášely z vesnice. V jednom okamžiku mne z davu zahlédl můj táta. Chytil se v nevíře za hlavu a ukazoval, abych hned z kamionu seskočil. Myslel si snad, že s Rusy odjedu. Po krátké euforii jsem se skutečně vrátil, a hned i s novinou, že za vesnicí v lese už na zemi sedí němečtí vojáci s rukama za hla-